

Παναγιώτης Κανελλόπουλος: Ένας αναγκαίος επίλογος

ΕΠΟΠΤΕΙΑ

Έτος 1, 1976, τεύχη 1-6 / Φιλοσοφία

<https://epopteia.gr/171/kanellopoulos-anagkaios-epilogos/>

Εποπτεία, τεύχος 2, Μάιος 1976

Ο Karl Jaspers, καθηγητής της φιλοσοφίας στο πανεπιστήμιο της Αϊδελβέργης, μας έστειλε –πράγμα, που οφείλεται κυρίως στην αγάπη του για την Ελλάδα, μιαν αγάπη, που ετόνωσαν μέσα του όσα του λέει για την προσπάθεια μας τον τελευταίο καιρό, ζώντας κοντά του, ο συνεργάτης μας Δημήτριος Καπετανάκης– την εισαγωγή στο έργο του για τον Nietzsche, που πρόκειται προσεχώς να εκδοθή. Η εισαγωγή αυτή, που, μεταφρασμένη από μένα, δημοσιεύεται στο τεύχος τούτο, είναι ένα μεγάλο, πλούσιο απόκτημα για τον Έλληνα αναγνώστη. Κανείς άλλος δεν θα μπορούσε να μας πει όσα εισαγωγικά μας λέει ο Jaspers για τον Nietzsche. Και δεν είναι μόνο αυτό· δεν μας μιλάει ο Jaspers μόνο για τον Nietzsche, μας μιλάει ακόμα περισσότερο για τον εαυτό μας. Κανείς άλλος δεν θα μπορούσε κι αυτό να το κάμει, όπως το κάνει ο Jaspers. Γιατί ο Jaspers μας ξέρει όλους, μας γνωρίζει όλους από πολύ κοντά, από πιο κοντά παρ' ό,τι γνωρίζουμε εμείς οι ίδιοι τον εαυτό μας. Για μερικά, που μας λέει ή που υπονοεί, πρέπει ίσως να ντραπούμε• αυτό όμως –κι εδώ είναι το δύσκολο, αλλά ωραίο– δεν πρέπει να μας εμποδίσει να ομολογήσουμε, ότι κι όσα αξίζουν ντροπή αφορούν εμάς! Ότι δεν αφορούν μόνο τον πλησίον μας! Μόνον έτσι μπορεί να ισχύσουν αργότερα για μας –αργότερα: ύστερα από κόπους, ύστερα από μιας έντονης αναμονής το αργό, αλλά σταθερό βάδισμα– κι όσα συνιστούν μια διάκριση, μια τιμή!

Ο Jaspers μας ξέρει όλους. Θα πεισθούν γι' αυτό και όσοι από τους αναγνώστες μας δεν έχουν διαβάσει τίποτε άλλο εκτός απ' την εισαγωγή, που δημοσιεύουμε μεταφρασμένη. Θα πεισθούν βέβαια μόνον, αν δεν αφήσουν καμιά φράση του Jaspers χωρίς ν'

αναζητήσουν την ουσιαστική και μάλιστα την ιδιαίτερή της σημασία. Όλες έχουν τέτοια σημασία, κι αυτές ακόμα που φαίνονται αυτονόητες και πε-ριττές. Είναι αυτονόητες από τη στιγμή, που τις ακούμε. Και νομίζουμε ότι τις ξέρουμε από πρίν. Δεν πρέπει –και αυτό ισχύει σε πολλές περιπτώσεις– να επαναπαυόμαστε στην ιδέα, ότι θα μπορούσαμε κι εμείς να τις συλλάβουμε και να τις διατυπώσουμε. Το χαρακτηριστικό στον Jaspers, που δεν χαρακτηρίζει και κάθε μεγάλο διανοητή, είναι ότι κάθε φράση του εικονίζει ολόκληρη την προσωπικότητά του. Αυτό είναι βέβαια μια μοίρα βαρειά για τον συγγραφέα. Για νάναι ο εαυτός του ολόκληρος διαρκώς παρών, για νάναι μάλιστα παρών στον στενό πολλές φορές χώρο, πρέπει σε κάθε φράση του να δώσει πολύ βάθος, ώστε να χωρέση μέσα της. Και το βάθος αυτό δίνει στην επιφάνεια μιαν αποστολή, που αίρει την αυτάρκειά της. Γι' αυτόν τον λόγο, όσο κι αν είναι –πράγμα, που επίσης κατορθώνει ο Jaspers– η επιφάνεια ωραία και σαν καμωμένη μονάχα για τον εαυτό της, δεν πρέπει ποτέ να περνάμε μόνο από εμπρός της, δεν πρέπει να μας αρκεί ποτέ ό,τι χτυπάει απλώς στην πρώτη μας ματιά. Και κάτι άλλο ακόμα: είναι τόσο λεπτό το νήμα, που συνδέει την κάθε φράση του Jaspers με το νόημα της, που πρέπει με μεγάλη διάκριση να το πλησιάζουμε• αν τ' αγγίξουμε με δάχτυλα χοντρά, υπάρχει ο κίνδυνος να σπάσει, να κοπή το νήμα, και τότε δεν θα φθάσουμε ποτέ στο νόημα των όσων λέει.

Ενόμισα αναγκαίο να κάμω στον αναγνώστη αυτές τις υποδείξεις σήμερα κι όλας, σήμερα, που δημοσιεύεται και που υπάρχει κίνδυνος να διαβασθή άσχημα η μελέτη του Jaspers, πριν μιλήσω πιο συγκεκριμένα για τη διδασκαλία του, για το έργο του. Αυτό το τελευταίο ελπίζω να μπορέσω σε άλλη περίπτωση να το κάμω. Ας αρκέσουν σήμερα αυτά κι όσα έγραψε στο προτελευταίο τεύχος του Αρχείου ο Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος, μιλώντας για τις σύγχρονες κατευθύνσεις της γερμανικής φιλοσοφίας, μιας φιλοσοφίας, που βρήκε σήμερα τον ρωμαλεώτερο αντιπρόσωπό της στον Jaspers. Και είναι ο Jaspers ο ρωμαλεώτερος αντιπρόσωπος της σύγχρονης γερμανικής φιλοσοφίας, γιατί δεν είναι απλώς αντιπρόσωπός της αλλά είναι και ξεχωριστός, δεν είναι μόνο σαν

εκείνους, που ξαναλένε όσα έχουν ειπωθή (με λέξεις μάλιστα λιγώτερο πετυχημένες και στεγνές), που τα συστηματοποιούν ίσως καλλίτερα και προσθέτουν μόνο δυο-τρεις νέες σκέψεις, αλλά είναι από τους λίγους, που, παρ' όλη την επίδραση, που εδέχθηκαν από τους άλλους, από όσους προηγήθηκαν, κατορθώνουν, ανατρέποντας, τη χρονολογική διαδοχή, να γίνονται κι αυτοί αναγκαίοι για τους προδρόμους των. Αυτοί είναι οι μόνοι αληθινοί· οι άλλοι είναι στην καλύτερη περίπτωση επίγονοι, στη χειρότερη μηρυκαστικά του πνεύματος, που δεν έχουν κάμει καν τον κόπο, όπως τα ομώνυμα των ζώα, να μασήσουν τουλάχιστον οι ίδιοι την τροφή, που ξαναμασούν και που τη λυώνουν για να την προσαρμόσουν στην περιορισμένη αντοχή του δικού των στομαχιού. Ω! πόσο έχουν πληθυνθή στην εποχή μας αυτοί οι τελευταίοι!

Ο Jaspers, φιλοσοφώντας, «πράττει»• και η πράξη—μια τέτοια πράξη μάλιστα, που, σύμφωνα μ' ένα αίτημα συνειδητό, που ο ίδιος προβάλλει, στρέφεται ταυτόχρονα «στις μεγάλες δονήσεις και στά καθημερινά»—προϋποθέτει μια ευθύνη, που είναι άμεσα συνδεδεμένη με τον εαυτό μας και με ό,τι βρίσκεται πέρα από τον εαυτό μας (αλλά και πέρα από κάθε άλλον, κι από τον πιο μεγάλο ακόμα του πα-ρελθόντος). Επειδή λοιπόν «πράττει» ο Jaspers, φιλοσοφώντας, γι' αυτό φιλοσοφεί κατ' εξοχήν. Δεν διδάσκει φιλοσοφία, αλλά φιλοσοφεί. Δεν είναι τυχαίο, ότι το θεμελιώδες έργο του δεν φέρει τον τίτλο «σύστημα» ή «μαθήματα» ή «αρχές φιλοσοφίας», αλλά φέρει απλώς τον τίτλο «φιλοσοφία». Κι αν ακόμα δεν προσέθετε ο Jaspers όσα προσθέτει ως προβλήματα στην φιλοσοφική σκέψη—και προσθέτει, χρησιμοποιώντας μερικές ουσιώδεις νύξεις του Søren Kierkegaard, όλα εκείνα, που αποτελούν, παράλληλα με τη φιλοσοφία του «συνειδότης εν γένει», «την υπαρξιακή φιλοσοφία»—και πάλι θα λέγαμε το ίδιο, θα λέγαμε δηλαδή ότι ο Jaspers φιλοσοφεί και γύρω σε όσα οι άλλοι εφιλοσόφησαν, προσωπικά, κάνοντας μια πράξη προσωπική. Αυτό είναι, που λείπει από τους πιο πολλούς, καμιά φορά μάλιστα κι από τους πιο γνωστούς.